

РЕЦЕНЗИЯ

за присъждане на образователната и научна степен “Доктор”,
Област на висше образование: 2. ХУМАНИТАРНИ НАУКИ
Професионално направление: 2.2. ИСТОРИЯ И АРХЕОЛОГИЯ
Научна специалност: НОВА И НАЙ-НОВА ОБЩА ИСТОРИЯ

Тема: ИКОНОМИЧЕСКА ЛИБЕРАЛИЗАЦИЯ И СОЦИАЛНИ ПРОМЕНИ В СТРАНИТЕ ОТ ЦЕНТРАЛНА АМЕРИКА (80-те -90-те г. на XX век)

Докторант: Жива Милкова Господинова

Научен ръководител – доц. д-р Елеонора Пенчева

Рецензент: проф. д.н. Лазар Копринаров, ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград

1. Обща информация

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита с решение на Катедра „История“ (Протокол № 28/27.04.2018). Научното жури е назначено със заповед № 1020/30.04.2018 г. на ректора на Югозападен университет „Неофит Рилски“. За рецензент съм определен на първото заседание на научното жури, състояло се на 04 май 2018 г.

Декларирам, че не съм свързано лице по смисъла на § 1, т.5 от Допълнителните разпоредби на ЗРАСРБ с кандидата, участващ в конкурса, нямам общи публикации и нямам частен интерес, който би могъл да влияе върху безпристрастното и обективно изпълнение на работата ми като член на журито по този конкурс.

За защитата са представени следните материали:

- Дисертационен труд в обем от 368 страници, от които 16 стр. извори и библиография.
- Автореферат от 34 страници.
- Четири публикации по темата на дисертационния труд, публикувани в научни издания:
 1. „Социалните програми в Боливия и Еквадор – възможности за реализация в глобалния свят“. Публикувана в сборник „Латинска Америка в глобалния свят. Опитът за България“ от Международна конференция в ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград, 2015, с. 112 – 125.

2. „Миграционни процеси в Централна Америка (примерът на Никарагуа и Коста Рика)“. Публикувана в сборник „Миграционни вълни – минало, настояще и бъдеще“, Университетско издателство „Неофит Рилски“, Благоевград, 2017, с. 171-182.
3. „Социалната политика на Коста Рика в края на XX и началото на XXI век“. Публикувана в сборник „Източна Европа и Латинска Америка“, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София, 2017, с. 316-326.
4. „Социалната политика на правителството на Никарагуа през 90-те години на XX век“. Доклад за VII Мартенски студентски четения (24–25 март 2017 г.) във Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“, Исторически факултет, гр. Велико Търново. Под печат.

Докторантката е участвала с доклади по темата на дисертацията в четири научни форуми:

1. Международна конференция : Латинска Америка в глобалния свят. Уроците за България. ЮЗУ „Неофит рилски“ – гр. Благоевград. Май 2015 г.
2. Международна конференция на тема „Миграционните вълни – минало, настояще и бъдеще“. ЮЗУ „Неофит рилски“ – гр. Благоевград. Дата : 11.11.2016г
3. Националната научна конференция „Източна Европа и Латинска Америка: минало и съвременност“. СУ „Св. Климент Охридски“ – гр. София. Дата: 16 декември 2016 г. – изнасяне на доклад
4. Изнасяне на доклад на VII Мартенски студентски четения (24–25 март 2017 г.) във Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“, Исторически факултет, гр. Велико Търново. Дата: 25.03.2017г.
5. Публикациите и докладите дават основание да бъде направено заключението, че съдържанието на дисертацията е получило необходимата публичност.

2. Кратки данни за професионалната биография на кандидата

Жива Господинова е завършила бакалавърска и магистърска степен по история в Софийски университет „Св. Климент Охридски“. Зачислена е със заповед № 67/15.01.2015 г. като редовен докторант към катедра „История“ при Правно-исторически факултет към Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград.

По време на докторантурата си е изпълнила задълженията, съдържащи се в утвърдения индивидуален план за докторантското ѝ обучение.

3. Обща характеристика на представения дисертационен труд

3.1. Актуалност на темата

Дисертацията е посветена на регион и исторически период, които са слабо познати в България. Става дума за малък регион, в който обаче се оглеждат като в огледало много от социалните противоречия и историко-политическите тенденции, характерни в края на миналия век за цяла Латинска Америка. В този смисъл изследването на Жива Господинова за историческите и политически промени в Централна Америка през 80-те и 90-те години на миналия век не само запълва едно „бяло петно“ в българската латиноамериканистика, но също така допринася за разширяване и задълбочаване на познанието за целия субконтинент, както и за разбирането на днешните процеси в тази важна част на света.

3.2. Предмет и методология на изследването

Предмет на дисертационния труд са, от една страна, политическите процеси, а от друга – разнообразните икономически и социални реформи в Никарагуа, Салвадор, Панама, Коста Рика, Хондурас и Гватемала през 80-те и 90-те години на 20 век. Приоритетно внимание се отделя на социалната политика във всяка една от централно-американските страни. Поставен е акцент върху два сектора на социалната политика – образованието и здравеопазването. Този избор е направен в съгласие с тезата на докторантката, че тъкмо в образованието и здравеопазването са най-добре проследими социалните резултати от неолибералните политики.

В методологически план изследването е комплексно и интердисциплинарно. В него се съчетават историческият и сравнителният подходи. Докторантката проследява политическите, икономически и социални промени в Централна Америка в период от две десетилетия, като анализира процесите във всяка една от страните в региона. От друга страна в дисертацията се прилага сравнителен анализ на процесите, както и на постиганите резултати в различните централно-американски държави. За тази цел са проучени и въведени в научен оборот много исторически и политически документи (правителствени официални документи, закони, международни споразумения,

политически програми). Заслужават отбелязване и позоваванията в дисертацията на медийни публикации, в които намират израз обществените настроения, реакциите и различните гледни точки на обществеността към предприеманите икономически и социални мерки. Използвани и уместно обработени са също така множество статистически данни, чрез които се създава по-голяма достоверност на очертаваните тенденции.

3.3. Структура, обем и стил на дисертационния текст

Дисертационният текст е с общ обем от 368 страници. Състои се от увод, три глави, заключение, източници и библиография. Налице са относително балансирани обеми между отделните части. Първата глава на дисертационния текст се състои от 114 страници и е посветена на т.н. „изгубено десетилетие“. Втора глава е от 99 страници. В нея се анализират политическите и икономическите процеси в периода на 90-те години на миналия век, които са до голяма степен продукт от прилагането на политиките на т.н. „Вашингтонския консенсус“. Третата глава се състои от 112 страници, като в нея анализират социалните политики и се изясняват причините за големите социални неравенства в страните от региона.

Дисертацията е представена във вид и обем, съответстващи на изискванията към подобни научни текстове. Дисертационният текст е написан на ясен и разбираем стил. Текстът е логически издържан и звучи убедително.

3.4. Използвана научна литература

За подготовката на дисертационния текст са използвани разнообразни източници – научни публикации от български, латиноамерикански, западноевропейски и руски автори; официални документи (законодателни актове, международни договори и спогодби, политически програми и т.н.); медийни публикации. Библиографията обхваща 177 разнообразни по характера си източника. Като се имат предвид огромните трудности пред българските изследователи за намиране на подходяща научна литература по проблемите на Латинска Америка и особено на Централна Америка, може да се даде положителна оценка на усилията на Жива Господинова за набавянето и използването на подходяща библиография по темата на дисертацията.

4. Обзор на научни резултати

Първата глава на дисертацията е посветена на т.н. „изгубено десетилетие“, както е широко прието да се определят 80-те години на XX век в Латинска Америка. Този период е белязан от неефективна икономическа политика, от неспособност на правителствата да се справят с много високото ниво на бедност в региона, с крещящото неравенство в разпределението на доходите, с много високото ниво на престъпност. Изгубеното десетилетие е епохата на диктатурите в Централна Америка.

В първия параграф на тази глава се разглежда сандинистката революция в Никарагуа и нейните икономически и социални резултати. Смятам, че като цяло дисертантката е проявила обективност в анализа на този сложен за оценяване период в никарагуанската история. Представени са както големите революционни цели на сандинистите, така и техните нищожни икономически резултати. В края на краищата държавата достига до фалит, инфлацията расте до световния рекорд от 13000%.

По-нататък авторката проследява процесите в Хондурас и Салвадор. Тук вниманието е фокусирано върху т.н. „ескадрони на смъртта“, осъществяващи извънсъдебни екзекуции на опозиционни политически водачи и религиозни лидери. Те са паравоенни формирования, чрез които консервативните правителства се опитват да противодействат на опозиционните партии и социалните протести заради бедността и корупцията в тези страни. Широко разгледана е и гражданската война в Салвадор.

Подробно са осветлени причините, проявите и последиците на гражданската война в Гватемала, която се счита за най-дългия конфликт в съвременната латиноамериканска история. В този контекст се посочва една от особеностите на гватемалска гражданска война – конфликтите в нея са не само социално-икономически, но и етнически, тъй като властите маргинализират индианците (наследниците на майте) и така ги превръщат в устойчив съюзник на антиправителствените движения.

В предпоследния параграф на първа глава се разглеждат икономическите реформи и политики в Коста Рика, страната, която с пълно основание наричат „Швейцария на Централна Америка“ – страна без армия, със силен интеркласов диалог, със стабилни институции, с приемственост в държавното управление, независимо от сменящите се във властта партии, с култура на политическите компромиси, с традиционно ниско

социално напрежение, с много модерна образователна система, с изключително висока степен на здравна осигуреност, страна, превърнала се в дестинация на медицински туризъм и т.н. След като очертава кризисните прояви в костариканската икономика през 70-те години на миналия век, докторантката се спира подробно на успешната антикризисна програма на президента Луис Алберто Монхе (погрешно изписван в дисертацията като Монге – вж. с.99-101), в резултат на която за относително кратък период през 1983-84 г. е възстановено жизненото равнище на населението. Стратегията за стабилизация, която набелязва и осъществява президентът Л. А. Монхе е с либерален характер. В дисертацията вярно са фиксирани основните мерки на тази стратегия: либерализация на търговията; модернизация на финансовата система; премахване на правителствената намеса в селскостопанското производство; модернизация на държавния сектор. Тази възходяща линия се укрепва и засилва при президента Оскар Ариас (1986-1990; 2006-2010 г., Нобелист за мир през 1987 г.), който изповядва идеологията за „правителство на умалена намеса“ и минимална бюрокрация. Показателно е, че либералната стратегия на Коста Рика успява да създаде стабилност и да насърчи благоденствието на населението, докато революционните левичарски стратегии в страни като Никарагуа и Салвадор задълбочават кризисните явления и бедността.

Последният параграф на първа глава е посветен на политическите и икономически процеси в Панама. Проследени са ролята на ген. М. Нориега, конституционните реформи през 80-те години, политическото и икономическо значение на Панамския канал, както и американската военна намеса в страната.

Накрая е отделено внимание на мирното решаване на конфликтите в Централна Америка, иницирано и осъществено под егидата на т.н. „Група от Контадора“ (Мексико, Венецуела, Колумбия и Панама).

Във **втората глава** на дисертацията се проследяват политическите и икономическите процеси във всяка една от държавите в Централна Америка през 90-те години на миналия век. Основната теза е, че това е период на въвличане на централно-американските икономики в процеса на глобализация и че този процес произвежда в Централна Америка загуба на независимост и суверенитет.

В тази глава най-напред са разгледани либералните реформи в Никарагуа, осъществени от правителството на Виолета Чаморо и правителството на Арнолдо Алеман. Ж. Господинова обобщава процесите в Никарагуа, характерни за 90-те години, по следния начин: „Неолибералният модел на икономика, прилаган през 90-те години в Никарагуа променя икономическата структура в зависимост от нуждите на световния пазар и новото международно разделение на труда. По този начин фискалната и паричната политика, реформите в трудовото законодателство и политическата конституция улесняват масовите уволнения, които намаляват цената на труда. Увеличават се броят на безработни лица и високите нива на бедност, което прави никарагуанците достъпни за търсенето на транснационалните корпорации.“(с.152). По-нататък в дисертацията се разглеждат аналогични процеси на икономическа либерализация в Панама, Гватемала, Хондурас, Коста Рика и Салвадор. Авторката структурира тези процеси чрез подробен анализ на икономическите програми за управления и действията на последователно сменящите се правителства на тези страни.

В **третата глава** на дисертацията се прави детайлен анализ на социалните политики на всяка една от централно-американските държави. Предмет на този анализ са социалните неравенства и бедността, преразпределителните политики на държавата, осигуряването на прехрана, социалната защита в селските райони и т.н. Голямо внимание е отделено на реформите на образователната политика като инструмент за преодоляване или редуциране на социалните неравенства. Друг сектор, който е разгледан като важна част от социалните политики, е сектора на здравеопазването.

5. Оценка на научните приноси

Докторантката е трябвало да се справи с редица предизвикателства. Първото предизвикателство идва от националното разнообразие на изследваните страни. Много по-лесно би могло да бъде написана дисертация за Бразилия с нейното 200 млн. население, отколкото за страните от Централна Америка с техните 40 млн. Налице е обаче и друго затрудняващо условие. Авторката си поставя трудната задача да изследва централно-американската история в нейната многопластовост – от една страна, бурната и драматична политическа история; от друга – икономическите сътресения и социалните пропасти в тези страни; от трета – усилията на леви и десни,

революционни и консервативни правителства за търсенето на решения. Справила ли се докторантката с тези предизвикателства? Моят отговор е положителен. Дисертационният текст ме удовлетворява в много отношения – написан е върху богат исторически материал, показани са широки познания и добри аналитични умения, налице е стремеж към обективност на оценките. Дисертацията доказва, че авторката има способности за самостоятелни научни изследвания.

Работата е посветена на регион и исторически период, които са слабо познати в България. В този смисъл дисертацията на Жива Господинова запълва голямо „бяло петно“ в българската латиноамериканистика. Друг приносен момент на дисертацията е, че в нея се въвеждат в научен оборот много нови архивни и литературни източници. Заслужава отбелязване и умението на докторантката да уплътнява картината на анализирания процес чрез привличане на разнообразни медийни публикации от съответния период. По този начин се очертават не само реалните политически и икономически процеси, но и проекциите им в полето на обществените настроения.

6. Критични бележки и препоръки

6.1. В дисертацията се разглежда един от последните периоди на Студената война и на геополитическото противоборство между САЩ и СССР. От тази гледна точка не бива да си затваряме очите за съветско-кубинското присъствие в Централна Америка през тези години. Централна Америка е заден двор на Щатите, но същото това място служи през 80-те години и като полигон на кубинските опити за износ на революция. За съжаление този двулик процес, характерен за изследвания период, е останал извън вниманието на авторката. Тя е съсредоточила вниманието си само към едната от двете страни на този процес.

6.2. Докторантката твърди на много места в текста, че размириците, военните преврати и режими в Централна Америка са в голяма степен резултат от намесата на САЩ. Тя обобщава: „Диктаторските режими както в Гватемала, така и в останалите държави от региона, са подкрепяни от американското правителство, за да се защитят икономическите интереси на американския бизнес“ (с.61). Но в същото време има една държава, която е великолепно изключение – Коста Рика. Ж. Господинова с голямо основание подчертава, че тази страна „не преживява военни преврати, диктатури, граждански войни или груба намеса от страна на САЩ“ (с.94). В такъв случай не може

да не се запитаме защо Коста Рика е пощадена от американска намеса. Дали не е доста силно и много опростено твърдението за пряка връзка между икономическите интереси на американския бизнес и „производството“ на метежи и военни намеси?

6.3. Би могло да се очаква по-добър баланс в структурирането на авторефератното изложение – отделено е твърде голямо място (една четвърт от общия обем) за литературен обзор, като това е направено за сметка на презентиране на резултатите от собственото изследване.

6.4. Макар и да са редки, в автореферата се срещат неуместни и нелогични, незащитими обобщения. Например: „Проследени са реалните възможности на политиката в тези държави за защита на основните права на населението, съобразно конституциите на държавите, което определя актуалността на дисертацията“(с.6).

7. Заключение

Независимо от направените критични бележки, дисертационният труд е изпълнен на високо теоретично равнище и съдържа достатъчно доказателства за компетентността на автора по разглежданата тема. Постигнатите резултати свидетелстват, че авторът на дисертацията притежава много широки и задълбочени теоретични познания в изследваната област, както и способност за самостоятелни научни изследвания. На тези основания ще гласувам „за“ присъждането на образователната и научна степен „доктор“ по Професионално направление: 2.2. История и археология; научна специалност „Нова и най-нова обща история“ на Жива Милкова Господинова.

10 юни 2018 г.

Подпис:

Проф. д.н. Лазар Копринаров